

Hvilken virkning har fengselsstraff på den innsattes liv etter soning?

**en teoretisk oppgave
av
Gunhild Skoglund**

**BACHELOROPPGAVE (OPPG300-B)
Politihøgskolen avd. Bodø
2012**

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning

- 1.1 Bakgrunn for valg av tema
- 1.2 Oppgavens problemstilling
- 1.3 Avgrensning

2.0 Metode , fremgangsmåte og kilder

3.0 Teori og utgangspunkt for den videre drøfting

- 3.1 Hva er straff og formålet med straff?
- 3.2 Hva er fengselsstraff og hva ønsker man å oppnå med det?
- 3.3 Hvem er det som soner i norske fengsler?

4.0 Drøfting

- 4.1 Straff
- 4.2 Stempling og stigmatisering
- 4.3 Skole i fengsel
- 4.4 Samvær
- 4.5 Tilbakefall

5.0 Avslutning

Litteraturliste

Selvvalgt pensum

1.0 Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Jeg er for tiden student på 3. året på Politihøgskolen. I løpet av min utdanning har jeg fått

muligheten til å være et helt skoleår i praksis ved en politistasjon i en av Norges største byer. I løpet av praksisåret var det integrert 3 uker hospitering hos en av politiets nærmeste samarbeidsetater. Vi fikk sette opp 3 ønsker og førsteønsket mitt var et fengsel. Jeg har lenge vært nysgjerrig på hvordan forholdene i norske fengsler er, både med tanke på fysiske forhold, og opplegg og behandling rundt den enkelte innsatte. Jeg ønsket også å møte de menneskene jeg som politi ofte møter i pressede situasjoner, og der hvor relasjonen mellom «dem» og «oss» også blir deretter. Jeg var heldig og fikk førstevalget mitt, og så frem til hospiteringsperioden i fengslet.

Erfaringene jeg gjorde meg disse 3 ukene og de resterende månedene av praksisåret la grunnlaget for denne oppgaven.

I fengslet møtte jeg mange ulike skjebner. Noen var inne for å sone sin sjuende narkotikadom, noen satt inne for alvorlige forbrytelser som voldtekt og drap, noen fra andre land hadde tidligere sonet i hjemlandet sitt, og for noen var det deres første møte med fengselsvesenet.

Jeg opplevde at det er alle slags typer mennesker som må sone i fengsel. Jeg møtte personer uten fast arbeid, som aldri hadde hatt en fast jobb eller noen form for utdanning. Jeg møtte anleggsarbeidere, fiskere, avisbud, advokater med flere. Det var altså en stor sammensetning av personligheter og av personer med ulik fortid, forutsetninger og kompetanse, og det viste seg at innsatte i norske fengsler er like mangfoldig og kompleks som befolkningen for øvrig.

1.2 Problemstilling

Etter endt hospitering i fengslet fortsatte jeg min praksis ved politistasjonen. De resterende månedene av min praksis opplevde jeg dessverre å møte igjen flere av dem jeg hadde blitt kjent med i fengslet, i forbindelse med nye straffesaker.

Noen av disse var mennesker jeg virkelig hadde troen på kom til å klare seg uten å måtte ty til nye kriminelle handlinger etter endt soning. Dette var mennesker jeg hadde fått en god dialog med i fengslet, og som jeg fikk medfølelse for. Jeg så hvor tøft de hadde det og hvor gjerne de ville starte «et nytt og bedre liv».

Jeg ble fasinert over hvor ærlige enkelte av de innsatte var om livet sitt. De fortalte om drømmene sine, håp om utdanning, fast arbeid, hus og familie. Noen av dem ønsket seg det vi andre kanskje kan kalle et kjedelig og typisk A4-liv.

Jeg ønsket å finne ut av hva det var som gjorde at de endte opp i fengslet igjen. Er det noe med

fengselsstraffen som ikke fungerer, eller har fengselsstraffen den ønskede forebyggende og avskrekkende effekten jeg tenker den bør ha? Er det slik at innsatte i norske fengsler har det så bra under soningen at det ikke er avskrekkende nok til å holde dem borte fra nye lovbrudd som kan føre dem tilbake til fengslet?

1.3 Avgrensning

Jeg kunne valgt å ta for meg de forskjellige straffereaksjonene i det norske samfunn, men ønsket å konsentrere meg spesielt om fengselsstraff, da jeg synes det er mest interessant. Jeg har lenge lurt på hva soning i fengsel gjør med en person og hvilken påvirkning soningen har på den innsatte. Jeg valgte derfor å prioritere nettopp denne straffereaksjonen.

Da jeg hadde bestemt meg for å se på fengselsstraffen, kunne jeg valgt å se på en spesiell gruppe lovbreakere, men jeg fant det vanskelig å finne nok litteratur og fagstoff om en enkelt gruppe. Jeg kunne også tatt for meg alle de forskjellige tilbudene et fengsel har å tilby for den innsatte, men om det foreligger det allerede mye lett tilgjengelig informasjon, som leseren kan finne andre steder. Jeg valgte å gå litt i dybden på hvem det er som sitter i fengsel og tilbakefall til fengsel etter endt soning. Jeg har sett på betydningen av skoletilbud i fengslet, da dette er et tilbud mange av de innsatte selv setter stor pris på og ser på som noe positivt. Jeg har også tatt for meg stempling og stigmatisering og samvær med familie og venner.

2.0 Metodevalg, fremgangsmåte og kilder

Her vil jeg beskrive hva metode er. Jeg vil fortelle hvilken metode jeg har brukt for å skrive oppgaven min, hvordan jeg har funnet litteratur og hvilken litteratur jeg har benyttet meg av. En metode er i følge Dalland (*Metode og oppgaveskriving for studenter*) «en fremgangsmåte, et middel til å løse problemer og komme frem til ny kunnskap. Et hvilket som helst middel som tjener dette formålet, hører med i arsenalet av metode» (Vilhelm Aubert, 1985:196).

Jeg har valgt å skrive en teoretisk oppgave. En teoretisk oppgave baserer seg på teori og forskning gjort av andre, og vider drøfting av denne teorien.

Det at jeg har valgt å bruke andres forskning og teorier har gjort at jeg har måtte lese mye litteratur for å sette meg inn i feltet. Dette har gitt meg både bedre forståelse og mer kunnskap om temaet. For å finne relevant faglitteratur søkte jeg etter fagstoff både på universitetsbiblioteket ved Universitetet i Nordland, og på Tromsø bibliotek. Der lånte jeg flere bøker jeg tenkte kunne være relevante.

Jeg endte opp med å benytte meg av kompendiet fra hovedområde «forebyggende oppgaver» på Politihøgskolen 2011/2012, en bok om oppgaveskriving, en bok om fengselsbetjentordningen og et utdrag av kriminalomsorgsmeldingen fra Justis- og politidepartementet; *straff som virker*.

Jeg har også valgt å bruke Thomas Mathiesens bok *Kan fengsel forsvares?* I boken belyser han ulike teorier om fengselsstraff, og ser med et kritisk blikk på de offisielle begrunnelsene for fengselsstraff.

Jeg benyttet meg også av Espen Schaannings bok *Den tilsiktede smerten*, som omhandler straffebegrepet og formålet med å straffe, samt boka *Straff i det norske samfunn*, som han har redigert.

Jeg har i tillegg brukt søkemotoren Google.no på nett for å finne aktuell teori. Der søkte jeg på ordene «straff», «fengselsstraff forebyggende» og «fengselsstraff virkning».

Ved å søke på «fengselsstraff virkning» fant jeg en sammenfattet utgave av en masteravhandling i sosiologi av Øyvind Alnæs. Denne oppgaven belyser fengselsstraffen fra de innsattes perspektiv.

Jeg har også brukt nettsiden til regjeringen og kriminalomsorgen, som jeg anser som sikre kilder på internett.

I tillegg til litteratur og teori som allerede foreligger, vil jeg trekke frem noen egne erfaringer jeg gjorde meg i praksisåret og i løpet av min hospiteringsperiode i fengslet.

3.0 Teori og utgangspunkt for den videre drøfting

3.1 Hva er straff og hva er formålet med straff?

For å skrive en oppgave om fengselsstraff ser jeg på det som nødvendig å definere ordet straff. Oppslagsverket thefreedictionary.com/straff sier følgende om straff; Straff er noe en får som gjengjeldelse etter å ha gjort noe ulovlig eller uønsket.

Den grunnfestede definisjonen på straff innen norsk rett som også er gitt tilslutning av Høyesterett er «et onde som staten påfører en lovovertreder på grunn av lovovertrедelsen i den hensikt at det skal føles som et onde». Denne definisjonen ble lansert av dr. juris Johannes Andenæs i 1976. Espen Scaanning skriver i sin bok *Den tilsiktede smerten* (2007) at poenget med straff, jamfør definisjonen ovenfor, er at det skal gjøre vondt. Er formålet med reaksjonen noe annet enn at det

skal gjøre vondt, kan man ikke lengre kalle den straff. Han mener at det eneste man kan kalle for straffens formål er det man vil oppnå gjennom smertepåføringen lovbryteren påføres.

3.2 Hva er fengselsstraff og hva ønsker man å oppnå med det?

I Norge sitter det til enhver tid litt mer enn 3000 mennesker fengslet. Pr. 7. oktober 2005 var det 3260 fengselsplasser i Norge. De lovbrudd som samfunnet anser som mest alvorlig reageres på med fengselsstraff. Slik skal lovbryteren gjøre opp ovenfor samfunnet for sine ugjerninger. De aller fleste som sitter fengslet i Norge, skal en dag slippe ut for å bli våre naboer, da Norge ikke har dødsstraff eller livstidsdommer. Dette synes jeg med flere er interessant å tenke på. Hva gjør fengselsstraffen med den straffede, og hvordan er han eller hun som person når de slipper ut? Hva kan vi forvente av vår nye nabo? (KRUS småskrift Nr. 1/2006).

Straffegjennomføringsloven har en egen formålsparagraf, § 2; « Straffen skal gjennomføres på en måte som tar hensyn til formålet med straffen, som motvirker nye straffbare handlinger, som er betryggende for samfunnet og som innenfor disse rammene sikrer de innsatte tilfredsstillende forhold».

Kriminalomsorgens formål med fengselsstraffen er først og fremst å virke avskrekkende. Med det menes at straffen skal ha en allmennpreventiv effekt ved at den får andre enn den straffede selv til å avstå fra å begå straffbare handlinger. Man kan si at man skaper en «sosial ro», ved at publikum får se at samfunnet reagerer på straffbare handlinger. Straffen skal også ha en individualpreventiv effekt gjennom at den som har begått en straffbar handling faktisk opplever at den blir gjengjeldt gjennom straffen, som er et onde påført av samfunnet. Dette blir av mange også oppfattet som samfunnets hevn mot en lovbrøyer. Gjennom fengselssoning gjør man det også umulig for den straffede å begå nye straffbare handlinger mens man soner straffen.

Kriminalomsorgen har også som mål at straffen skal ha en rehabiliterende effekt (Kriminalomsorgen.no).

Straffegjennomføringsloven § 2 og 3 utdyper formålet med straff med at forholdene under straffegjennomføringene skal legges til rette så langt det lar seg gjøre, slik at den straffedømte gis mulighet til å endre livsførsel og hindre tilbakefall. Dette skal forsøkes oppnådd gjennom de tiltak kriminalomsorgen har til rådighet for å øke domfeltes mulighet til å tilpasse seg samfunnet på utsiden.

Målet for kriminalomsorgens faglige virksomhet er at når den straffedømte har sonet dommen skal han være stoffri eller ha sitt stoffbruk under kontroll, ha et passende sted å bo, kunne lese, skrive og

regne, ha en sjanse på arbeidsmarkedet, kunne forholde seg til familie, venner og samfunnet for øvrig, evne til å søke hjelp for problemer som måtte oppstå etter løslatelsen, og kunne leve uavhengig (Fagstrategien 2004:4).

Kan det være at det er vanskelig å drive rehabilitering innenfor fengslets høye murer? Samtidig som man skal hjelpe personen til å bli en bedre utgave av seg selv, lar man han ikke få ta egne valg og avgjørelser. Den innsatte får ikke «øve» seg på å mestre hverdagen mens han eller hun er fengslet, slik det kanskje burde være. De innsatte får verken bestemme selv når de skal stå opp eller når de skal spise. Hvordan skal de da klare seg på egen hånd på utsiden, hvor de må skaffe seg en jobb, komme seg opp på egen hånd, handle inn maten de skal ha, for så og tilberede den?

3.3 Hvem sitter i fengsel?

I *Straff som virker, mindre kriminalitet- tryggere samfunn* 2008:20 kan vi se statistikk over hvem de innsatte er:

30 % har vært barnevernsklinter

30 % har opplevd å ha nær familie i fengsel

30 % er bostedsløse

40 % har ungdomsskolen som lengste fullførte utdanning

40 % lever under fattigdomsgrensen

50 % har kroniske sykdommer

60 % er rusmisbrukere

70 % er arbeidsledige

Gjennomsnittsalderen for en innsatt i et norsk fengsel er 34 år.

FaFo- rapporten *Levekår blant innsatte* fra 2004, av Inger Lise Skog Hansen og Christine Friestad er et av de nyeste bidragene som sier noe om hvem det er som sitter i fengsel. Nesten halvparten av de innsatte har kun grunnskoleutdanning, er kronisk syke og lever under fattigdomsgrensen. Her kan vi se cirka de samme tallene som ovenfor, og det vises til at de innsatte er en marginalisert gruppe med store levekårsproblemer. I tillegg har de funnet at 2 av 3 har hatt en oppvekst preget av et eller flere alvorlige problemer.

I følge Sigurd Shultz, fengselsleder i Bodø fengsel (forelesning Universitetet i Nordland, 11.11.2011), er 30 % av de som settes inn i norske fengsler bostedsløse på innsettelsestidspunktet, mens hele 60 % er det når de slipper ut.

Schultz er opptatt av forebygging av kriminalitet og mener det er særdeles viktig for kriminalitetsutviklingen. Han hevder at jo yngre en person er når han starter sin kriminelle løpebane, desto dårligere prognoser har personen for framtida. Dess mer alvorligere kriminalitet personen utøver og jo flere kriminelle venner personen har, dess hyppigere vil kriminalitetsutøvelsen forekomme.

4.0 Drøfting

4.1 Straff

Kriminalomsorgsmeldingen sier ingenting om hva straff faktisk er. Den viser kun til odelstingsproposisjonen om straffeloven, hvor vi finner definisjonen som lenge har vært gjeldende; «Begrepet straff blir tradisjonelt definert som et onde som staten tilfører en lovovertreder på grunn av en lovovertrødelse, i den hensikt at det skal føles som et onde (jf. Rt. 1977, s. 1207). Det er altså snakk om å påføre lovovertrederen «et onde». Poenget med straffen er altså kun at det skal gjøre vondt, skal man forstå denne definisjonen riktig.

Espen Scaanning setter spørsmålstegn med denne definisjonen av straff i sin bok *Den tilsiktede smerten* (2009). Han mener det er noe grunnleggende feil med denne definisjonen. Vi straffer ikke mennesker kun for å påføre dem et onde for at det skal føles som et onde. Han peker på straffelovens viktigste funksjon, som er å hindre kriminalitet, nemlig å forebygge at vi mennesker utsettes for unødvendig ubehag, lidelser og skader. Han peker på at det er nettopp dette staten tyr til ved å påføre lovbrøtterne straff. Han trekker også frem straffeloven § 223; «Den som ulovlig berøver en anden Friheden eller medvirker til saadan Frihedsberøvelse, straffes med Fængsel indtil 5 Aar.» Denne paragrafen er til for å hindre at noen fratrar noen friheten, men for å håndheve lovbruddet benytter staten selv faktisk frihetsberøvelse som straff.

Scaanning retter også fokus på at straff med dets formål å rehabilitere ikke kan kalles straff, da denne definisjonen for straff kun sier noe om å påføre noen et onde. Dersom en innsatt gjennom arbeid, studier, fritidsaktiviteter, samtalegrupper og diverse programmer «forbedrer» seg i løpet av fengselsoppholdet, kan man ikke si at forbedringen er noe som er kommet ut av straffen. Dette fordi ingen blir tvunget til disse aktivitetene i den hensikt å straffe dem eller for å påføre dem et onde. Rehabilitering i fengslet, kan ikke kalles straff, da det ikke samsvarer med å påføre noen et onde. Han sier derimot at man kan oppnå positive ting gjennom fengselsstraff, *uten* at dette er straffens formål, ut fra den opprinnelige straffedefinisjonen.

Straffegjennomføringen i Norge har som et av sine mål å få den straffedømte tilbake til samfunnet slik at man skal klare å leve et kriminalitetsfritt liv.

Jeg er av den oppfatning at den generelle holdningen blant Norges befolkning er at fengsel er et sted hvor vi låser inne de vi ikke ønsker å ha ute i samfunnet blant oss. Det er på en måte en oppbevaringsanstalt, hvor livet settes på pause. Jeg tror de færreste av den ikke-kriminelle befolkningen tenker at de som settes inn i fengsel blir et bedre menneske av oppholdet. Hvordan kan man bli det, slik fengsel oppfattes av folk på gaten? Man ser en stor murbygning, med høye murer rundt, og piggtrådgjerder slik at det skal være umulig å rømme. Hvordan kan et menneske som blir holdt i tøyler 24 timer i døgnet, innelåst bak lås og slå, bli bedre rustet for hverdagen på utsiden?

For at en som er ferdig med soningen skal kunne overleve på lovlydig vis ute i samfunnet, kreves det god integrering på flere plan. Det kreves at den straffedømte har en egnet plass å bo, et sosialt nettverk, et helsetilbud og ikke minst noe å fylle dagene med. Flere av de innsatte mener at det å ha en jobb å gå til er det aller viktigste for å hindre tilbakefall til kriminaliteten.

4.2 Stempling og stigmatisering

Ser man på oversikten over hvem det er som sitter i fengsel, kan man se at det er en gruppe mennesker som generelt har store levekårsproblemer. Hva er det som gjør at akkurat disse menneskene havnet i fengsel?

For å utdype dette litt, og for å se hvem det er som også kommer ut av et fengsel, mener jeg det kan være interessant å ta for seg stempling og stigmatisering, og hva det fører til.

Før en stigmatiseringsprosess settes i gang, må man i følge Ragnar Hauge stemples i forkant. Dette skjer ved at man defineres som avviker av andre, mens stigmatiseringen innebærer at man opplever seg selv om avviker, og trer inn i avvikerrollen. Personen blir stemplet som en avviker og det at personen er definert som avviker, påvirker vår oppfatning av vedkommende og vår atferd overfor vedkommende. Dette fører igjen til at avvikeren blir presset inn i en avvikerrolle, og danner til slutt et bilde av seg selv som avviker (Hauge 1990:300-301). De som stemples som avvikere, er som regel personer som allerede fra barndommen har vært utsatt for påkjenninger som har satt sine spor, og som har vært med på å forme personen.

Det stempelet strafferettssystemet setter på mennesker er et godt eksempel på stempling. Gjør man noe som strider mot norsk lov, og det kan bevises at man har gjort det, blir man med en gang stemplet som lovbrøyer.

Thomas Mathiesen (2007) hevder at det settes i gang en stigmatiseringsprosess av den domfelte det øyeblikk han plasseres i fengsel. Den som plasseres i fengsel stigmatiseres som svart, og vi på utsiden som hvit. Det at vi har den svarte å sammenligne oss med, gjør det lettere for oss på utsiden å se på oss selv som enda hvitere, riktigere, bedre og ufarligere.

Etter hvert som den innsatte blir stemplet som både innsatt og lovbrøyer, begynner stigmatiseringsprosessen og han lever opp til de forventninger som settes til han. Vi forventer at en innsatt ikke kan klare seg selv, at han trenger hjelp til alt han skal foreta seg. Vi forventer at dersom han får prøve seg på noe vi mener han ikke mestrer, blir han å feile. Dette gjør at den innsatte i de fleste norske fengsler blir holdt i tøylers døgnet rundt, uten mulighet for å prøve og feile, og trår han over en grense og er i ferd med å gjøre et feiltrinn, blir han stoppet i det han gjør uten mulighet for å utbedre feilen selv, eller finne alternative løsninger. Den innsatte har svært få muligheter til å ta egne avgjørelser og må dermed heller ikke ta ansvar for sine handlinger.

Stempelet som avviker er ikke lett å bli kvitt. Lovbrøyeren har tatt inn over seg stemplet, og ser seg selv som en avviker. Når han da er ferdigsonet og slippes ut i det fri, er det ikke gjort på en dag å bli en ikke-avviker igjen. Mange av de som slippes ut av fengslet har verken fast bolig eller jobb å gå til. Vennekretsen består som regel av kriminelle, altså andre avvikere, og omgangen med familien er liten.

Det enkleste for den ferdigsonende blir da å fortsette å leve opp til samfunnets forventninger. Ingen kan klandre en narkoman for at han bruker narkotika, han er jo nødt til det for å kunne fungere i hverdagen. Ingen kan klandre en uten fast bolig eller arbeid for at han stjeler, for det er det som er hans levebrød. Det er nettopp dette samfunnet forventer, og avvikeren lever opp til forventningene. «Godtar man avvikerdefinisjonen, slipper man nederlagsfølelsen og de negative sanksjoner i form av avvisning når man søker å bli godtatt» (Hauge 1990:306).

Hvordan skal en som er blitt stemplet som avviker allerede før han blir satt inn i fengsel, klare å bli kvitt det stempelet i fengslet?

Kan dette være noe fengselsvesenet kan ta tak i? Er behandling -og psykologtilbudene i fengslene gode nok? Slik jeg opplevde det var det ikke det. Det var flere av de innsatte som savnet

samtalegrupper og hjelp til selvhjelp, og var skuffet over behandlingstilbudene i fengslet.

Alle ønsker å bli akseptert av de rundt seg, og det å være en avviker i fengslet, kan være enklere enn for de som ikke har tatt til seg avvikerstempelet.

De som soner i norske fengsler er mer eller mindre likesinnede i samme situasjon, og de vil mest sannsynlig akseptere hverandre. I fengslet får en avviker aksept for den han er, da mange av de andre innsatte vil ha samme verdier og holdninger som han selv.

I tillegg til denne stemplingen og stigmatiseringen, kan man se på prisoniseringen som skjer i fengsel. Med det mener jeg at ved kun å omgås likesinnede kriminelle er det naturlig at de tilegner seg hverandres kunnskaper og væremåte. Dette vil sannsynligvis også ramme en førstegangsinnsatt, som ikke har et langt kriminelt liv bak seg. Man har hørt historier om at fengsel er som en forbryterskole hvor man tilegner seg kriminelle holdninger og verdier.

Jeg synes det er interessant å tenke på hvilken effekt stempling av personer som avvikere har å si for deres videre liv, og også for hvordan virkning straffen får på en person som er stigmatisert. Man kan tenke seg at stigmatiseringsprosessen fortsetter bak murene og at den vil gjøre utslag på effekten av straffen.

4.3 Skole i fengsel

Jeg har tatt for meg Krus småskrift 1/2006 som består av en tilrettelagt versjon av masteravhandlingen i rettssosiologi til Øyvind Alnæs. Alnæs har skrevet om i hvilken grad straffegjennomføringen med de tiltak som tilbys – skole, arbeid og program – oppfyller formålet med rehabilitering sett fra de innsattes perspektiv.

I 2001 var det ifølge Krus småskrift 1/2006 undervisning i 34 av landets 42 fengsler. Det er staten som finansierer undervisningstilbudet i fengslene, og det er fylkeskommunen som har det administrative og faglige ansvaret for undervisningen.

Det fremkommer av undersøkelsene blant de innsatte at skoletilbud i fengsel ses på som det mest rehabiliterende tiltaket fengslet har å tilby. De innsatte som er heldig å få muligheten til en utdanning i fengslet, mener selv de har større sjanse for å klare å leve uten kriminalitet etter endt soning fordi de regner med å kunne få seg en jobb. De opplever skoletilbudet som noe positivt og meningsfullt i fengselshverdagen.

Det er imidlertid flere som bekymrer seg for hvilke typer arbeid de kan være aktuell for, og frykter

at de vil stille bakerst i køen på grunn av deres status som tidligere straffedømt. Noen frykter de vil tjene lite, altså betydelig mindre enn hva de kunne tjene ved kriminell aktivitet. Det foreligger dermed en usikkerhet om de vil tjene nok av anstendig arbeid til å klare seg selv.

I løpet av mitt hospiteringsopphold i fengslet møtte jeg en innsatt som hadde vært heldig å få tilbud om en av få skoleplasser i fengslet. Han hadde fra tidligere kun grunnskolepapirer og svært lite arbeidserfaring på sin CV, og dermed lite å vise til i en eventuell jobbsøknad. Han så på fremtiden med stor optimisme og gledet seg til å bli ferdigsonet og forhåpentligvis få seg en jobb. En dag fikk han beskjed om at han skulle bli overført til et annet fengsel. Helt uten forvarsel. Dette gjorde at han mistet sin skoleplass og mest sannsynlig stilte bakerst i køen for skoleplass i det fengslet han ble flyttet til, om det i det hele tatt hadde et skoletilbud.

Når jeg hører slike historier, kan jeg godt forstå frustrasjonen som rår blant mange av de innsatte. De føler at systemet jobber mot dem, og at straffen ikke hjelper dem til å komme seg videre i livet. Jeg hørte en kalle fengslet for en oppbevaringsboks, hvor livet ble satt på pause til han var ferdigsonet, mens hensikten jo burde være å sette det på play en gang for alle. Problemer som dette skulle man tro det kunne gjøres noe med. Fengslene må etterstrebe å bli mer samkjørte og ta mer hensyn til hver enkelt innsatt, for å forberede han på best mulig måte for en hverdag utenfor murene.

Det er altså flere som ønsker seg skoleplass i fengslet enn antall skoleplasser som står til disposisjon. Dersom det faktisk er slik at den innsatte ser på utdanning som den desidert viktigste faktoren, av de tilbud fengslet har å tilby, for å avstå fra kriminalitet når soningen er over, er det et paradoks at det er så få skoleplasser tilgjengelig i norske fengsler. Er det riktig at det er slik? Er dette noe som burde prioriteres høyere? Burde utdanningstilbudet prioriteres høyere dersom det kan hjelpe flere tilbake til samfunnet? Selv om utdanningen ikke automatisk sikrer den innsatte en jobb å gå til, kan man være med på å forandre holdningene til personen og hjelpe han til å se lysere på fremtiden.

4.4 Samvær

Gjennom Alnæs sine undersøkelser i forbindelse med sin masteravhandling fremkommer det at den innsatte ser på som den viktigste faktoren for å klare å leve et liv uten lovbrudd etter løslatelsen, er å ha et godt forhold til familien. Slik det er i dag har den innsatte rett til en times besøk i uken. Dersom den innsatte har barn kan tiden utvides litt, i tillegg til 20 minutter telefonsamtale. Det sier seg selv at det blir vanskelig å opprettholde god kontakt med familie og venner med så begrensede muligheter. Mange av de innsatte har ikke et spesielt godt og nært forhold til familien når de starter

sin soning, noe som gjør at det kreves ekstra mye samvær for å rette dette opp. I familier hvor et av familiemedlemmene soner i fengsel, er det stor sannsynlighet for at det er konflikter som må løses, før man kan starte prosessen med å opparbeide tillit til hverandre igjen. Denne prosessen vil kreve mer tid og ressurser enn vedlikehold av et allerede godt og nært familieforhold. Kanskje kunne fengslet hjulpet den innsatte med å oppnå denne kontakten og starte organiserte møter med familien? Kanskje kunne samvær med nære og kjære blitt et tilbud fengslet kan tilby? Et slikt tilbud vil klart avhenge av om familie og venner er interesserte i å ha kontakt med den innsatte.

Det Alnæs avdekket samsvarer dels med mine egne erfaringer. Jeg fikk også den oppfatningen at mange av de innsatte mente tiden de hadde til rådighet til å opprettholde kontakt med de der hjemme var for liten, og at det gjorde det vanskelig å bevare kontakten.

På den annen side kan det være slik at mye kontakt med venner og familie under et soningsopphold kan føre til en større belastning for den innsatte? Dersom man hele tiden blir påminnet alt man går glipp av og hvor store kontrastene er fra innsiden til utsiden, vil jeg tro man kan bli både deprimert og stresset. Det blir mer tydelig hvor man er og hva man ikke har, når man hele tiden får «input» fra verden utenfor.

4.5 Tilbakefall

For og kunne forebygge en videre kriminell atferd er det viktig at man ser den enkelte innsatte. Norske fengsler har en ordning som kalles kontaktbetjentordningen. «Kontaktbetjentene skal bidra til å legge forholdene til rette for at lovbryteren skal kunne gjøre en egen innsats for å endre sitt kriminelle handlingsmønster. Kontaktbetjenten har et særlig ansvar for å følge opp innsatte som han eller hun er særkontakt for under soningsoppholdet» (Hansen 1999:15).

En av de viktigste oppgavene en kontaktbetjent har, slik jeg oppfatter det, er å hjelpe den innsatte til å utarbeide en plan for soningen og for framtiden. Kontaktbetjenten skal ha målrettede og strukturerte samtaler med den innsatte og være en støtte og motivasjon for den innsatte gjennom soningen. Kontaktbetjenten skal også følge opp den innsatte gjennom bistand ved henvendelser til f.eks. sosialkontor, skolemyndigheter, arbeidskontor og helsevesenet.

Når vi snakker om risiko for tilbakefall, snakker vi om sannsynligheten for at den innsatte vil falle tilbake til ny kriminalitet (Hansen 1999: 68). Kriminalomsorgen betegner tilbakefall som når personer begår kriminalitet etter gjennomføringen av en tidligere straffereaksjon.(regjeringen.no).

Det er slik at mesteparten av kriminaliteten begås av tidligere straffedømte personer.

Det man tror er avgjørende for den innsattes kriminelle løpebane, er hans kriminalitetshistorie.

Kriminalitetshistorien beskriver utviklingen av personens kriminelle mønster. Her inngår alder, type lovbrudd, gjentakelser osv. Ved å se på personens kriminalitetshistorie, kan man muligens finne ut hvordan man best kan hjelpe personen.

Det er visse faktorer som er assosiert med et kriminelt levemønster. Noen er preget av antisosiale holdninger, det vil si at den kriminelle er i opposisjon til samfunnets regler og normer. Noen har kriminelle holdninger og fravær av omgang med personer med antikriminelle holdninger. Mange innsatte sliter med rusmisbruk og psykiske problemer, som antisosial personlighetsforstyrrelse, borderline osv. (Hansen 1999:68-69). Får disse menneskene den hjelpen de behøver? Som politistudent opplevde jeg at innsatte i varetekt ble tatt med til legevakta for fremstilling for innleggelse på psykiatrisk sykehus, men hvor det ble konkludert med at de ikke var «syke nok», og dermed ble sendt tilbake til fengslet. Er fengselsstraff det som kommer til å gjøre disse menneskene til lovlydige borgere?

Det er kjent at tilbakefallsprosenten øker med hvor mange straffereaksjoner lovbrøtteren har pådratt seg tidligere, og at det oftere er de unge som fortsetter å begå ny kriminalitet enn eldre.

De som pådrar seg en ubetinget fengselsdom som førstegangsreaksjon har før dommen foreligger pådratt seg langt flere straffereaksjoner enn de som pådrar seg andre typer reaksjoner.

Av de som får en ubetinget fengselsdom som utgangsreaksjon blir hele 63 % ilagt en ny reaksjon (herunder bot, betinget fengsel eller fengselsstraff) i løpet av de neste 5 år. Av de som ilegges fengselsstraff, fikk 53 % ny fengselsstraff innen 5 år. En dom på fengselsstraff medfører altså stor sannsynlighet for en ny dom på fengselsstraff (KRUS småskrift 1/2006).

Kan det skyldes at de som pådrar seg en ubetinget reaksjon i utgangspunktet tilhører en mer belastet gruppe enn de som fikk en annen reaksjon, og dermed har hatt andre forutsetninger og ulik bakgrunn enn de andre? Kunne det vært mulig å opprette egne avdelinger eller andre soningsforhold for de som soner sin første dom for å minske risikoen for tilbakefall?

I Thomas Mathiesens bok *Kan fengsel forsvares?* (2007) argumenterer han mot at fengselsstraffen har en allmennpreventiv effekt, eller en individualpreventiv effekt. Mathiesen mener at potensielle lovbrøttere ikke er redde for å komme i fengsel og dermed ikke avstår fra kriminelle handlinger. Han viser i tillegg til at tilbakefallsprosenten er for høy til at fengselsstraffen har den ønskede effekten. Jeg har selv snakket med innsatte som heller ønske å sitte i fengsel enn å være en «fri mann». Dette fordi de ikke har noe på utsiden, verken jobb eller bolig og da er hverdagen i fengslet en mer bekymringsfri tilværelse. Der har de en seng å sove i, mat i magen, og til og med en jobb og noe å

sysle med om dagene. Det er faste rutiner som gjør at de ikke trenger bekymre seg for morgendagens «mas og jag». Strategien deres er da å planlegge sitt neste kupp allerede før de er sluppet fri. De har ingenting å tape, i verste fall blir de fengslet igjen.

Når man hører slike historier, er det vanskelig å si seg enig i at fengselet har en individualpreventiv effekt.

Kan man tenke seg at forholdene i norske fengsler er for gode? Hadde man ikke hatt eneceller med eget do, dusj, tv, radio, tv-spill, bibliotek, treningsrom, gymsal, volleyballbane etc., ville det da vært like mange som kom tilbake etter endt soning?

Mathiesen (1995: 200-201) hevder at fengselet har en viktig symbolfunksjon. Fengselsstraffen tjener til å beholde oss utenfor murene svært vellykkede og lovlydige og de innsatte til å være svært så kriminelle.

5.0 Avslutning

Utgangspunktet for denne oppgaven var å finne ut hvilken virkning fengselsstraff har på den innsattes liv etter soning. Det vi vet er at tilbakefallsprosenten til norske fengsler er høy, men ut fra hva jeg har funnet, er det forsket for lite på hvilke av tiltakene og tilbudene som finnes i norske fengsler som faktisk gjør en forskjell for den innsattes utvikling og fremtid.

Det kunne vært interessant å finne ut om skoletilbudet har den positive effekten de innsatte føler at den har, og om arbeidserfaringen de innsatte kan få i fengslet kan være med på å hjelpe dem ut av sin kriminelle løpebane etter endt soning. Finner man svaret på det, kan man kanskje også finne ut av hva vi som samfunn kan gjøre for å ta imot de tidligere innsatte på en bedre måte.

Kriminalomsorgen skal legge forholdene til rette for at den som soner skal kunne gjøre en egen innsats for å motvirke nye straffbare handlinger etter endt soning. Slik forholdene er i norske fengsler i dag, synes det for meg at det er vanskelig for den som sitter inne å påvirke sin egen hverdag i særlig grad. Det meste i løpet av en dag er rutiner og bestemt på forhånd, og det er lite som er opp til den enkelte å bestemme.

Hva gjør en person som har sittet lenge bak lås og slå bedre rustet for møtet med hverdagen på

utsiden? Å være innelåst på rommet store deler av døgnet, gjør det den innsatte til en person med bedre dømmekraft og evne til å vurdere hva som er rett og galt. Får personen den hjelpen han trenger for å bli bedre rustet for å møte samfunnet på utsiden på egen hånd?

Jeg synes også det er interessant å se på mulighetene for om politiet kunne tatt del i oppfølgingsprosessen av den ferdigsonede? Dersom oppfølging fra politiet skulle skje etter endt soning, måtte i så fall dette vært et frivillig opplegg for den tidligere lovbrøyteren, da det å skulle bli «fulgt med» av politiet kanskje vil føles som å bli påtvunget enda mer straff etter endt soning. Kan en eventuell oppfølging på utsiden av fengslet startet før endt soning, at den som sonet fikk oppfølging både fra kriminalomsorgen, friomsorgen og politiet? Eventuelt også helsevesenet i de tilfeller lovbrøyteren sliter med helseplager eller er rusavhengig? Jeg mener tanken er interessant, men hvordan dette kan løses har jeg ikke svaret på, så jeg håper noen andre vil spinne videre på tanken.

Litteraturliste

Dalland, Olav (2000). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. Oslo: Gylden Akademisk.

Fagstrategien: Strategi for faglig virksomhet i kriminalomsorgen 2004-2007. Kriminalomsorgens sentrale forvaltning.

Hansen, Wilhelm Meek (red.) (1999). *Fengselsbetjent. Kompetanse- kontakt- framtid*. Oslo: Kommuneforlaget AS.

Justis- og politidepartementet (2008). *Straff som virker. Mindre kriminalitet – tryggere samfunn. Kriminalomsorgsmelding*.

Kompendium i hovedområde forebyggende oppgaver, PHS 2011/2012. Ragnar Hauge (1990). *Kriminalitetens årsaker*. Oslo: Universitetsforlaget.

Kriminalomsorgen.no

KRUS småskrift Nr. 1/2006. *Fengsel- forbryterskole eller rehabiliteringsanstalt? Slik de innsatte opplever det*. Oslo: Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS.

(www.kriminalomsorgen.no/getfile.php/362130.../smaskrift0106.pdf)

Mathiesen, Thomas (1995). *Kan fengsel forsvares?* Oslo: Pax forlag A/S.

Mathiesen, Thomas (2007). *Kan fengsel forsvares?* Oslo: Pax forlag A/S.

Regjeringen.no

Schaanning, Espen (2009). *Den tilsiktede smerten. En blindfleks i norsk kriminalpolitikk*. Unipub AS.

Schaanning, Espen (2002). *Straff i det norske samfunnet*. Oslo: Humanist forlag AS.

Shultz, Sigurd. Forelesning *Kriminalitet – hva fungerer?* Universitetet i Nordland 11.11.2011.

Selvvalgt pensum

KRUS småskrift Nr. 1/2006. *Fengsel- forbryterskole eller rehabiliteringsanstalt? Slik de innsatte opplever det*. Oslo: Kriminalomsorgens utdanningssenter KRUS.

(www.kriminalomsorgen.no/getfile.php/362130.../smaskrift0106.pdf)

Mathiesen, Thomas (2007). *Kan fengsel forsvares?* Oslo: Pax forlag A/S.

Schaanning, Espen (2009). *Den tilsiktede smerten. En blindflekk i norsk kriminalpolitikk*. Unipub AS.